

МЯСТО НА ИЗБОРИТЕ В ДЕМОКРАТИЧНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИ ПРОЦЕС

Петрана Стойкова

Съществуват множество дефиниции на демокрацията, някои съвсем кратки, други стремящи се към изчерпателност. На практика, обаче всички те са свързани с политическото представителство и са изразител на значимостта и ролята му в демократичния политически процес. Въз основа на политическото представителство се различават пряката от непряката (представителната) демокрация. Изборите биват определяни като „крвоносна система” на представителната демокрация, като механизъм чрез който бива легитимирана цивилизованата смяна на властта. Политическото представителство, обаче се оказва изправено преди редица предизвикателства. В отговор на тях, в съвременните демокрации се наблюдава възраждане на различните форми на пряка демокрация. Възниква въпроса, обаче в такъв случай прилагането на тези форми променят ли ролята на избора. Приема се възгледа, че изборите са институт със смесен характер, който се намира на границата на пряката и представителната демокрация и социалната значимост на изборите нараства в съответствие с основната тенденция в развитието на съвременното общество и държава – утвърждаване на демокрацията.

Ключови думи: демокрация, политическо представителство, избори

Що е демокрация?

Според един от най-известните изследователи на демокрацията - Джовани Сартори, терминът *demokratia* е възникнал преди двадесет и четири века (Сартори, книга 2, 1992:37)¹. Оттогава, отбелязва авторът, той присъства в политическия речник, въпреки че е бил в забвение за доста дълъг период от време. През него думата „демокрация” е придобивала различни значения, съотнасяла се е към коренно различни исторически условия, и към различни идеали (Сартори, книга 2, 1992:37). Освен това, Сартори допълва, че с течение на времето както денотацията, така и конотациите в употребата на думата са се променяли и днешното разбиране за демокрация има само далечна прилика (ако изобщо има) с понятието, развито през V-ти век пр. Христа.

Исторически терминът „демокрация“ се използва за характеризиране на няколко различни обекта – определен кръг идеи, определен тип или форма на държавата, определена политическа система. Под демокрация могат да се разбират различни неща: „1) Форма на управление; 2) Вид или тип държавно устройство; 3) Тип политически режим; 4) Начин на функциониране на държавните институции; 5) Форма на държавата; 6) Тип политическа система.”(Баджаков, 2002:149). Терминът има многозначна употреба, която исторически се е формирала за дълъг период от време. Многобройните опити да ѝ се даде определение са използвани за узаконяване на различни, понякога дори противоположни методи на управление (Янков, Г., Иванов, Д. и др., 1997:16).

„Моделите” на демокрация са различен брой според отделните автори. Дейвид Хелд (1987) извежда общо девет. Първите четири се отнасят до досъвременната епоха, като се започне от античността - на „класическата демокрация”; на „демократията, защитаваща гражданите”; на „развиващата се демокрация” (в два „подмодела” – „радикален” и „нормален”) и на „пряката демокрация”.

Действащи през XX век според Хелд са останалите пет: на „състезателната елитистка демокрация”; на „плюралистичната демокрация”; на „демократията на законите”; на „демократията на участието” и на „демократията на автономията”².

С. Б. Макферсън (1981) пък извежда четири „модела” на демокрация. Първият от тях - на „демократията като защита”, е датиран в началните десетилетия на първата индустриална революция (т.е. в първата половина на XIX век) и лежи в основата на модерната „западна” демокрация. Наследява го „демократията като развитие”, наложил се отново само в „западния свят”, до началото на XX век, която е заменена от „елитарно-популисткия модел на равновесието” от средата на века. С разочарованието във възможностите на държавно регулирания капитализъм, като пряк резултат от което е появата на т.нар. „нова левица” през 60-те и 70-те години, третият „модел” отстъпва място на „демократията на участието”³.

Съществуват и други опити за систематизиране на възможните видове демократични „модели”, но поотделно те трудно биха могли да обхванат съществуващото многообразие от специфики на демократичните системи в различните държави, всяка от които внася собствен/и елементи в политическото управление. Това, което обединява, обаче демократичните „модели” е идеята, че

суверен на властта е народът и той е този, който пряко или чрез свои представители осъществява управлението на държавната единица.

Посочената по-горе идея се съдържа и в значението на самото понятие „демокрация“. В превод от старогръцки то означава *народовластие* (което идва от думите *демос* – народ и *кратос* – управление) следователно „основният ѝ смисъл е политическа система, в която управлява народът, а не монарси или аристократи“(Гидънс, 2004:383). В издание на Информационната агенция на Съединените щати със заглавие „Що е демокрация?“ е цитирана речниковата дефиницията на понятието, която разширява посоченото значение на думата от старогръцки, а именно, че е „народно управление, при което върховната власт принадлежи на народа и се упражнява пряко от него чрез негови представители, излъчени чрез свободни избори; демокрацията е съвкупност от идеи и принципи, отнасящи си до свободата, както и практика, система от механизми, създадени в резултат на продължително и трудно развитие“ (1991:4.)⁴.

Това определение е застъпено и в твърдението на един от изтъкнатите изследователи на демокрацията Ален Турен (1994), поместено в неговия труд, който също се нарича „Що е демокрация“. То акцентира на същността на представителството в демократичния процес, а именно - „не съществува демокрация, която да не е представителна, а и свободният избор на управляващи от управлявани щеше да бъде лишен от съдържание, ако последните не бяха в състояние да изразяват искания, реакции или протести, формирани в „гражданското общество“ (Турен, 1994:64.). Основната идея в цитираните определения за това що е демокрация е, че тя представлява държавна форма на управление, осъществявана пряко или косвено от гражданите чрез свободно избрани от тях представители.

Съществуват множество дефиниции на демокрацията, някои съвсем кратки, други стремящи се към изчерпателност. За Георг Сьоренсен (1993) тя е „форма на управление, в която властва народът“⁵ Филип Шмитер и Тери Лин (1991), считат, че „съвременната политическа демокрация е система за управление, при която властите отговарят пред гражданите за действията си в обществената сфера, а гражданите осъществяват интересите си чрез конкуренцията и взаимодействието между техните изборни представители“⁶, Данкуърд Ръстоу (1996) твърди, че „демокрацията е система на управление на временните мнозинства“⁷, Адам Пшеворски (1994), че е „система при която партиите губят изборите“⁸, Лари Диамънд и Мрак Платнер я определят като „система на управление, която има три много важни признака: 1)

истинско, широко и мирно състезание между индивидите и организирани групи за всички важни позиции в държавната власт чрез регулярни, свободни и справедливи избори; 2) активно и действително независимо политическо участие в избора на ръководители и политически направления, като при това нито една значителна група от пълнолетното население не е отстранена от изборите; 3) високо равнище на гражданските и политическите свободи - свобода на словото, религията, мнението и информацията; равна защита и съответен процес при безпристрастно управление на закона, достатъчни за осигуряване на равни условия в политическото съревнование и отчетност на управниците пред народа” (Драганов, 2004:58), за Хуан Линц и Алфред Степан пък е „система, която осигурява: редовни и конституционни възможности за мирно състезание за политическата власт на различни групи без насилствено да изключва нито един значим сектор от населението; възможност за съществуване на правителство, съставено в резултат на това мирно състезание; възможност за това правителство да упражнява суверенната си власт, без да я поделя с други политически кръгове”(Драганов, 2004:13). Определения за демокрацията, както е известно дават също и Джон Стреч, за който тя е „широко разпространение на властта сред членовете на обществото”, за А. Линкълн тази форма на управление се изразява във „власт на народа, за народа и от народа” и други (Янков, Г., Иванов, Д. и др., 1997:16-21).

От така посочените дефиниции могат да се изведат някои ключови думи и изрази в разбирането за демокрация – власт на народа, суверенна власт, изборни представители, избори, мнозинство, партии, граждански и политически свободи. На практика всички те са свързани с политическото представителство и са изразител на значимостта и ролята му в демократичния политически процес.

Това, което отличава демокрацията от други държавни форми на управление е, че това участие се предоставя на един много широк кръг граждани, а не на определено малцинство, фирми или институции. В труда си „Съвременният политически анализ”, Робърт Дал (1999) прави съпоставка между начините на осъществяване на управлението в различните политически системи и извежда следните дефиниции:

„1. Демокрация е такава политическа система, при която възможността да се участва във взимането на решения се предоставя на всички пълнолетни граждани.

2. Диктатура е такава политическа система, при която възможността да се участва във взимането на решения се предоставя на малцина.

3. Капитализъм е такава икономическа система, при която повечето основни икономически дейности се осъществяват от частно притежавани и управлявани фирми.

4. Социализъм е такава икономическа система, при която повечето основни дейности се осъществяват от институции, собственост на държавата или обществото.” (Дал, 1996: 15).

Става ясно, че демокрацията е политическата система, която предполага най-голяма възможност за участие на много голям брой граждани в управлението, което обаче е необходимо да бъде регламентирано чрез определен механизъм, който да създаде условия за реалното осъществяване на тази идея. Представителството в демократичния политически процес е института, който е създаден за тази цел.

Политическо представителство в демократичните режими

В множеството дефиниции на демокрацията, както и в опитите да се изведат основните ѝ елементи, „компоненти”, „независими променливи”, „критерии”, е заложена именно идеята за участие на гражданите в управлението. Някои от авторите, обаче обръщат внимание на едно много важно разграничение – различават пряката от непряката демокрация, чиято разликата се основава на политическото представителство.

Демократичното управление може да се осъществява както пряко, така и чрез представителство. Първото е характерно за античните градове, където демокрацията „се осъществява в общото събрание на народа, в което по принцип участват всички граждани” (Дюверже, 1999:294.), или както Сартори определя - „осигурява постоянно участие на народа в упражняването на властта, докато за непряката демокрация може да се каже, че е система за ограничаване и контрол върху властта” Сартори, *книга 2*, 1992:39). Всички съвременни демокрации според него са непреки, т.е. „те са представителни демокрации, при които сме управлявани от представители, а не от самите себе си”.

В съвременната демократична теория и практика съществуват различни аргументи „за” и „против” пряката демокрация, осъществявана чрез „обща събрания”. При нея всички граждани могат да участват в приемането на общественозначими решения без посредничеството на избрани или назначени длъжностни лица. Мащабът и сложността на съвременното общество, обаче почти изключват тази възможност (в съвременните демократични системи съществуват

законово регламентирани форми на пряка демокрация като референдуми, подписки, общо събрание на населението), поради което най-разпространената форма на демократично управление е чрез изборни длъжностни лица, на които гражданите възлагат задължението да вземат политически решения, да приемат закони и програми за общото благо (1991:5.)⁹.

Прилагането на елинския демократичен модел на пряка демокрация става невъзможно, поради значително по-обширните по териториален обхват държавни единици и значително по-големия брой население, имащо право да участва активно в изборния процес. Робърт Дал (1999:109-110) систематизира някои от сериозните проблеми пред пряката демокрация (Дал, 1999:109-110), поради които в съвременното общество тя бива изместена от непряката. Според него тези проблеми са следните:

- „Възможностите за участие намаляват рязко с увеличаването на броя на гражданите в съответното събрание.
- Макар че голямото множество може да участва само като слуша говорещите, максималният брой участници в едно заседание, които ще имат възможност да изразят идеите си гласно, е много малък – може би под сто души.
- Тези участващи пълноценно членове фактически стават представители на останалите освен в гласуването.
- Дори и една политическа единица да се управлява чрез пряка демокрация, на практика е вероятно да се установи нещо като представителна система.
- Въпреки всичко няма гаранции, че пълноценно участващите членове ще представляват интересите на останалите.
- За да се осигури достатъчно добра система за избор на представители, гражданите с основание могат да предпочетат да избират свои представители чрез свободни и честни избори.”

На основата на тези разсъждения авторът достига до извода, че колкото повече граждани има в една демократична единица, толкова по-малка част от тях могат да участват пряко във вземането на управленски решения и толкова повече се налага те да делегират правомощия на други (Дал, 1999:111). В същото време той отбелязва и обстоятелството, че колкото по-малка е демократичната единица, толкова

по-големи възможности предоставя тя за пряко участие на гражданите и толкова по-малко се налага гражданите да делегират вземането на управленски решения на свои представители. Колкото по-голяма е системата, според него, толкова по-големи са възможностите ѝ да решава ефективно най-важните проблеми на гражданите и толкова по-наложително е те да делегират правото за вземане на решения на свои представители (Дал, 1999:112).

Подобно на Дал, Жан Жак Русо също се спира на приложимостта на пряката демокрация (Митев, 2001:41). Той доказва, че за буржоазията е невъзможно и безсмислено да възражда пряката гръцка демокрация, поради следните причини:

- *Най-напред през XVIII век вече коренно се е изменил характерът на държавата.* Държави като Русия, Англия, Франция нямат нищо общо с древните градове. Като широкоплощни държави при тях вече не съществува начин, посредством който да може народът да се събира в столицата, за да участва в управлението.
- *Не е възможно вече и да се намери такова грамадно помещение, което да събере еврейските нации от XVIII век.* Те надхвърлят 30-40 милиона, всяка една поотделно. В Атина живее само половинмилионно население, от което 90 000 са свободни граждани.
- *При новите държави съвършено различна вече е политическата и общата култура на населението в столицата и в провинцията.* Провинциалните селяни при широкоплощната държава тънат в мрак и необразованост. Дори и да може те да бъдат събирани в столицата, срещата им е безсмислена.

Представителната демокрация се явява закономерен етап в еволюцията на демократичното управление. Моделът на „представителна демокрация” се появява след този на „пряката демокрация”, „военната демокрация” и „съсловната демокрация” (Митев, 2001:31-46).

Шарл дьо Монтескьо формулира схема за ново държавно устройство и управление, останало в историята като „модел на представителната демокрация”. Той предвижда гражданите да определят кой да участва в различните институции на властта от тяхно име (не всички лично – както е при пряката гръцка демокрация) и за разлика от съсловната демокрация „абсолютно всички граждани”, а не само господстващото съсловие да участват в избирането на своите управници. (Митев, 2001:41).

Просвещенските мислители съобразяват демократичния обществен модел с изискванията на новите реалности в държавата и обществата през XVIII век и внасят нова жизненост в демокрацията (Митев, 2001:42).

Според Дал (1999), за да се определи една демокрация за представителна, т. е. за демокрация, която реално представлява народа (демоса) във властта (кратоса), е необходимо да са налице осем „институционни” (заложени в основните закони на съответната държава) гаранции:

1. Свобода за създаване на организации и за членство в тях;
2. Свобода на словото;
3. Право на глас;
4. Изборност за обществените длъжности;
5. Право на политическите лидери на състезание за гласовете на избирателите;
6. Алтернативни източници на информация;
7. Чисти и свободни избори;
8. Зависещи само от резултатите от гласуването (и от други изяви на предпочитания) институции, предопределени да правят политиката¹⁰.

Представителната демокрация може да се определи като „система на управление, при която от управляващите се търси отговорност за действията им в публичната сфера от страна на гражданите, които действат непряко чрез механизмите на конкуренция и сътрудничеството между избраните от тях представители (Шмитер, 1991:289)¹¹.

За работеща демокрация според тази дефиниция може да се говори тогава, когато е налице ефективен контрол от страна на гражданите върху управлението, упражняван чрез представителите на тези граждани. За подобен контрол участието на гражданите в общи избори изглежда първото необходимо условие¹².

Криза на политическото представителство

Чрез определени процедури, демократичният идеал търси да максимализира степента, до която правителството ще бъде представително за гражданите и ще отговаря на техните искания, идеи и интереси¹³. Ървинг Креспи (1996), отбелязва, че „„Галъп” гледа с носталгия към времето на пряката демокрация, когато хората са гласували директно по всеки проблем”, защото проблемът пред демокрацията в

нейният съвременен вариант е именно „да накара народните представители действително да откликват на желанията и нуждите на хората” (Креспи, 1996:9).

Една от основните характеристики на съвременните непреки политически демокрации е именно представителството. Не случайно и Джон Стюърт Мил през 1820 година описва „системата на представителство” като „велико откритие на новото време” (Дал, 1999:106), в което „ще бъде намерено разрешението на всички трудности, както спекулативни, така и практически”¹⁴. Още повече, то става неизбежно с процесите на международна политическа и икономическа интеграция, за целите на която отново се изисква излъчването на политически фигури, определени чрез волята на народа, които да го представляват в конкретната организация.

В съвременните демокрации представителството като механизъм е изправено обаче пред редица предизвикателства. Проблемите, които стоят пред него, могат да бъдат разгледани на две равнища (Пиргова, 2002:63-71). Първото е равнището на социалните отношения и интереси, групирани в политически партии (а все по-често в групи по интереси). Към второто се отнасят проблемите на представителството, свързани със самия представител, с неговите интереси и поведение. В първия случай институцията на представителството се разглежда като вид посредничество между обществото и държавна власт, чрез която се институционализира достъпа на интересите на гражданите до управлението, а във втория случай представителят е не само посредник, но и политически субект със собствен интерес. По този начин представителството се превръща в обект на политически отношения, управленски стратегии и лобистка дейност.

Представителство е не просто делегиране на правомощия чрез изборност и формиране на мандатна власт. Тази власт е връхът на сложен механизъм за представяне на вече формирани икономически и политически интереси на различни обществени групи. Техен посредник в тези отношения е политическата партия, а допълнителна роля играят и други видове организации, които също посредничат между обществото и държавата. В този смисъл представителството, освен като политически проблем, се определя още и като социален, икономически, и културен (Пиргова, 2002:63-71).

Много трудно се оказва дефинирането на политика, която да бъде „представителна за интересите на мнозинството, или за известен брой влиятелни или активни малцинства” (Турен, 1994:64). В изследването си за представителността на „политическите действащи лица”, Ален Турен твърди, че „за да има

представителност, е необходимо да съществува силно сцепление между исканията, произхождащи от индивидите и тези, произхождащи от най-различните сфери на социалния живот”, за да се достигне до съответствие между „социалните искания и политическите предложения”, или казано по друг начин, „между социалните категории и политическите партии” (Турен, 1994:64). Когато обаче „политическите действащи лица” не се подчиняват на исканията на „социалните действащи лица”, според Турен, е налице криза на представителността, която той свързва с т.нар. „политическа корупция”. Освен това, той отбелязва, че в редица западни страни се говори за криза на политическото представителство, която „би била отговорна за отслабването на участието” (Турен, 1994:66-69), с което на практика се засяга демократичния характер на политическата система.

От тези теоретични предпоставки се извежда значимостта на отговорното и коректно представяване и защита на интересите на избирателите от страна на техните представители. Обратното, корупционните действия генерират недоверие към политическите институции и понижават степента на участие на гражданите в политическия процес, което ерозира цялостния процес на политическо представителство. По този начин се генерира съмнение в легитимността на установените политически институции и по-общо – в системата на демократично управление.

Място на изборите в съвременните демокрации.

Наблюдава се все по-ниско участие на гражданите в избори, все по-голямо отдръпване от участие в политически партии, все по-голяма склонност към радикална промяна на политическите настроения. Често политическите предпочитания биват определяни в последния момент на случайна база, под натиска на медии, които все по-ефективно играят ролята на определящите политическия дневен ред на обществата. Този процес е съпроводен от все по-проявена тенденция на отдалечаване от гражданите и на самите политици, които все по-често (въпреки опитите им да установят по-тесни контакти с гражданите чрез различни медии, включително и на социалните мрежи в интернет) се възприемат като професионалисти, експерти, партийни функционери, и все по-малко – като представители-довереници на гражданите. Както отбелязва Питър Мейър (2005), един от изтъкнатите изследователи на представителната демокрация и партийната политика „заключението е ясно: навсякъде в Европа, а изглежда и във всички

напреднали демокрации, гражданите се отправят към изходите на националните политически сцени”. Така съвсем очаквано, демокрацията на пасивните граждани все повече се превръща в „пасивна демокрация”¹⁵.

За да бъдат решени някои от проблемите, свързани с политическото участие на гражданите, в законодателствата на съвременните демократичните държави са предвидени и форми на пряка демокрация (напр. референдуми, подписки, общо събрание на населението), както и възможност за пряко въздействие на гражданското общество върху държавата.

Поради ниското доверие към политическите институции и отслабено участие в избори е необходимо буквално възраждане на пряката демокрация. Така например швейцарците при решаването на важен регионален проблем и до днес се събират на площада и чрез референдум (всеобщо гласуване) прокарват или отхвърлят нови нормативни документи. Пряката демокрация се превръща в преобладаващ модел, по който работят местните органи на властта в Швейцария. (По нейния пример все повече държави днес се опитват да предоставят по-голяма самостоятелност и на местната си власт).

Според Т. Митев (2001), модерната либерална демокрация може да бъде усъвършенствана. Швейцарския модел според него все повече и повече ще служи за ориентир.

Фишър Еймс отбелязва, че „Монархията е като бляскав кораб, който плава величествено с издути платна, но натъкне ли се на скали, потъва завинаги. Демокрацията е като сал. Не може да потъне, но по дяволите краката ти винаги са мокри”. Според Крик (2008) добра метафора, защото салът, както намеква Еймс, просто се носи по теченията, приливите и отливите; с весло или прът човек може да се опитва да го направлява, да го отклонява леко на надясно или наляво, може би дори за малко за забави или ускори движението му, но няма връщане назад срещу течението на демокрацията. В този смисъл едно възраждане на пряката демокрация е важна предпоставка за поредното заздравяване и утвърждаване на демократичния модел.

Възниква въпроса, обаче дали посоченото мирно съжителство на пряката и представителната демокрация ще доведе до промяна на мястото на изборите в съвременните представителни демокрации?

Безспорно, изборите са институт на представителната демокрация, защото, ако не съществуваха, бихме говорили не за демократично, а за аристократично,

олигархично, авторитарно или абсолютистско управление. Те са онзи трансмисионен механизъм, който превръща политическата воля на народа в политическа воля на държавата и държавните институции (Белов, М. 2009:159).

Изборите са израз на свободното волеизявление на гражданите, които със своя вот конституционно упълномощават едни или други политически субекти да упражняват държавната власт. В този смисъл „те са „кръвоносната система” на представителната демокрация, тъй като с акта на тяхното провеждане се легитимира цивилизованата смяна на властта” (Манолов, 2001:16).

Съществува, обаче и друго разбиране, според което изборите са *институт на пряката*, а не на представителната демокрация. Поради факта, че до сега не съществува, а вероятно и няма да бъде създадена реално действаща изцяло директно демократична система на публична власт, то винаги управлението ще бъде представително, евентуално обогатено с елементи на пряка демокрация. Ето защо, въпреки че изборите са необходими за съществуването на системата от представителни институции на публична власт, те са *форма на пряка демокрация, интегрирана в репрезентативната такава* (Белов, М. 2009:160-161).

Според третото, донякъде хибридно разбиране за същността на изборите, последните биват определяни като институт със смесен характер, който се намира на границата на пряката и представителната демокрация. За целите на създаването на класификация на формите на пряка демокрация изборът би могъл да бъде определен като *форма на пряка демокрация, насочена към определяне на персоналния състав на органите на публична власт* на всички нива. Това следва от неговата роля на основен способ за правно формиране на волята на гражданите и за насочването ѝ към пораждаване на правни последици в сферата на държавността.

Изборът е единственият институт на пряка демокрация, който е от фундаментално значение и за представителната такава. Тя е невъзможна без неговото съществуване. Поради основополагащата роля на избора и за двете основни форми на демократичната държава – пряката и представителната, той може да се определи като *ключова институция на демокрацията въобще* (Белов, М. 2009:161-163).

Като такава основополагаща институция, социалната значимост на изборите нараства в съответствие с основната тенденция в развитието на съвременното общество и държава – утвърждаване на демокрацията (Янков, Г., Иванов и др., 1997), усъвършенстването на демократичния политически модел именно чрез по-ефективно прилагане на различни форми на пряка демокрация.

Съществуват различни оценки, обаче за ролята на изборите в съвременните либерални демокрации.

Така например, привържениците на плурализма възприемат изборите като най-важното средство за въздействие на избирателите върху управлението, чрез което се определят субектите на управлението на дадена държава. Конкуренцията между различните политически сили, изявена по време на предизборната кампания, позволява на гражданите да изберат представителите, които олицетворяват определени ценности и защитават определени социални интереси.

Някои от критиците на либералната демокрация пък подчертават, че изборите утвърждават предимно властта на политическия елит. Известно е, че Шумпетер, възприема демократическия модел като „определен институционален ред за постигане на политически решения, при който се води конкурентна борба за гласовете на народа” (Карасимеонов, 1997:53), което според него води до господство на елитите над народа, като „народа получава възможността да възприема или отхвърля хората, които ще го управляват”.

Робърт Михелс и Карл Шмит считат, че изборите само формално предоставят на мнозинството от гражданите да участват в политическия процес, като делегират властта на едно малцинство, което управлява от името на мнозинството, но в свой интерес.

Дюверже (1999) от своя страна пък свежда изборите до формалност при еднопартийните системи до ниво държави. При плуралистичните системи те са по-истински, макар че обикновено са ограничавани с различни методи (напр. въздействието на средствата за масова информация, непряко гласуване, наравностойност при представянето на кандидатите и др.). На ниво групи, добавя Дюверже, изборите обикновено се свеждат до една формалност, като членовете одобряват предложенията на съответните ръководители, при което се стига до кооптиране (Дюверже, 1999:148).

Въпреки посочените проблеми, пред които е изправена представителната демокрация, тя се легитимира посредством изборите и те са неизменна част от демократичната система. Изборите са тези, които съответстват на демократичната и егалитарна идеология, която служи официално за основа на легитимността в почти всички съвременни културни системи (Дюверже, 1999:148-149).

Бележки

¹ Под линия, авторът отбелязва, че Херодот пръв е употребил „демокрация”, но в действителност терминът се появява не в негов текст, а в преводите. Сартори, обаче приема, че при Херодот се среща ясното разграничение между политическа общност, управлявана от демоса или от мнозинството, от една страна, и олигархията и монархията от друга. Освен това той свързва управлението на демоса с *isonomia* равенство пред закона – една връзка, която се запазва като доминираща в цялата елинска история за разлика от тази между *demokratia* и *eleutheria* (свобода). С.57.

² Held, D. *Models of Democracy*. Oxford, 1987. Цит. по Драганов, Д. *Демокрацията като политическа система*. <http://www.libsu.uni-sofia.bg/e-books/democracia2.html>.

³ Macpherson, C. В. *La democracia liberal y su epoca*. Madrid, 1981. Пак там.

⁴ Пак там.

⁵ Sorensen, G. 1993. *Democracy and Democratization*. Oxford, p.3. (Драганов, 2004:9).

⁶ *Journal of Democracy*, 1991, vol. 2, No 3, p. 76. (Драганов, 2004:9).

⁷ Цит. по: Политически системи, 19961 № 1, с.88. (Драганов, 2004:9)

⁸ Пшеворски, А. *Демокрацията и пазарът*. 1994., с.11. (Драганов, 2004:9)

⁹ *Що е демокрация?*, 1991. Информационна агенция на Съединените щати.

¹⁰ Dahl, 1971:3; Драганов, <http://www.libsu.uni-sofia.bg/e-books/democracia2.html>

¹¹ Сп. Социологически проблеми (извънреден брой), 2010:114. Шмитер, Ф. и Т. Карл. 1991. „Какво е... и какво не е демокрацията” (превод) в Модерната демократична идея (съст. Св. Малинов). Училище за политика. София, 2003. (Оригиналният текст е публикуван в *Journal of Democracy*. Summer 1991: 75-88).

¹² Сп. Социологически проблеми (извънреден брой), 2010. Смилова, Р. Британската представителна демокрация: предизвикателства пред Уестминстърския модел, с. 102.

¹³ Някои идеолози от радикалната постмодернистка школа твърдят, че представителството като такова не е възможно, защото „това, което наистина е интересно не може да бъде представявано: идеи, символи, вселената, абсолютът. Бог, справедливост или каквото и да е. Представителството е чуждо на това, което ценят постмодернистите: романтичното, емоциите, чувствата. Според скептичните постмодернисти представителството е политически, социално, културно, лингвистично и епистемологично произволно. Това означава власт”. (Rosenau 1992:94) Каазе, М., Нютън, К. 2003. *Доверия в управлението*. С. 166-167.

¹⁴ Цитирано в: Sabine, 1963р с.695) (Хелд, 2004:30)

¹⁵ (Maig 2005:16) (Сп. Социологически проблеми (извънреден брой), 2010. Смилова, Р. *Британската представителна демокрация: предизвикателства пред Уестминстърския модел*, с. 102-103).

Литература

1. Баджаков, Момчил. 2002. *Политика*. Университетско издателство „Неофит Рилски”, Благоевград.
2. Белов, М. 2009. *Пряка демокрация*. Изд. „Сиби”, София.
3. Бърнард, К. 2008. *Демокрацията*. Изд. „Захарий Стоянов”, София.
4. Гидънс, Антъни. 2004. *Социология*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, София.
5. Дал, Робърт. 1996. *Съвременният политически анализ*. Център за изследване на демокрацията, Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, София.
6. Дал, Робърт. 1999. *За демокрацията*. Изд. „ОБСИДИАН”, София.

-
7. Драганов, Драгомир. 2004. *Демокрацията (минало, настояще и бъдеще)*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, София.
 8. Дюверже, Морис. 1999. *Социология на политиката*. ИК „Кама”, София.
 9. Карасимеонов, Г. 1997. *Политика и политически институции*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, София.
 10. Креспи, Ървинг. 1996. *Обществено мнение, сондажи и демокрация*. Институт за пазарна икономика, София.
 11. Крик, Б. 2008. *Демокрацията*. ИК „Захарий Стоянов”, София.
 12. Манолов, Георги Л. 2001. *Предизборната кампания – теории и практика*. Изд. „АДГ”, Пловдив.
 13. Митев, Трендафил. 2001. *Основи на политическата наука*. Изд. „Знание”.
 14. Пиргова, Мария. 2002. *Българският парламентаризъм в условията на глобален преход*. Изд. „Парадигма”, София.
 15. Сартори, Дж. 1992. *Теория на демокрацията, книга 1, Съвременната дискусия*. Изд. Център за изследване на демокрацията, София.
 16. Сартори, Дж. 1992. *Теория на демокрацията, книга 2*. Изд. Център за изследване на демокрацията, София.
 17. Сп. Социологически проблеми (извънреден брой). 2010.
 18. Турен, Ален. 1994. *Що е демокрация?*. ИК „Колинс – 5”, София.
 19. Хелд, Дейвид. 2004. *Демокрацията и глобалния ред*. Изд. „КХ”, София.
 20. Янков, Г., Иванов, Д., Ценова, Р., Дончева, Х., Благоева-Танева, Б., Йотов, Й. 1997. *Политология*. Университетско издателство „Стопанство”, София.
 21. *Що е демокрация?*. 1991. Информационна агенция на Съединените щати.
 22. Dahl, R. 1971. *Rolyarchy: Participation and Opposition*. New Haven.
 23. <http://www.libsu.uni-sofia.bg/e-books/democracia2.html>
-

*Петрана Стойкова е доктор по социология, главен асистент към катедра „Социология” на Югозападен университет „Неофит Рилски”.